נולדו אבות. לכרסם ויעקב: **נפקדה שרה.** גם זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון[ג]: **בטלה עבודה מאבותינו.** שמה מדמיס לפני גאולתם פסק השעבוד: **מדשה הארץ.** מתכסה ומתלבש בדשאים: **עץ פרי.** שגמר פריו: **ואומו הפרק זמן רביעה הוא.** כלומר ולעיה לדבר שבמצרי נברת העולם שהרי זמן רביעה הוא: **ואומו הפרק זמן.** הוא לבהמה ואיה לחיקוק זה לזה ולכך היו לריכין ולעיה היא שבניסן נברת העולם: **לנשו כריס.** זמן שימרועעו שבליס בניסן[ד] ללמע ניסן זמן זיווג בהמה הוא: **נרבה לדורות.** עושה פרי לדורות ומיהו השמע עץ פרי הוא: **נקומען נבלו.** והיינו עץ פרי לאוי היה לטעון פרי מיד: **לדעשם.** שלמס אם חפלין להכרחות ואמרו הן: **נלעיונם.** בטעם[ה] אחד ואחד ובדפוס כל אחד: **ואומר שמעו כריס אם ריב ה' והאיתנים.** ללמע אם איתנים אם כריס ושמכתן דנקרלו אדות כריס שנאמר מלגב על הכריס ולילג את הקן בשביל הכריס: **נאחד ויו.** (ו) לייל הוא: **שנולדו בו זיותני עולם.** כשנתאחד לייל נולדו בכר בניסן. אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך לייל של לבנה: **ס) לפגאות.** להמות: **דתקיף נמלות.** שופר יוה"כ ושוכה לוכ ועריבה וניסון המים (ועריבה): **למועד לשוב אליך.** ל"ט הבא לשמן ולשרה בן. וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הכשורה מיום הלידה הרחיקם כדי למנוע ימי עיבור הוולד בין שניהם ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד כשאתאבר שנתאבר במועד זה ושתלך למועד הבא: **כי מדלי מר ימי טומאה.** טומאת נדה דקי"ל (ג"מ דף פז.) שרה ממנו אותו היום פרסה נדה לפיכך ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אבל לא הטומות שלשתה היא בטומאה: **לפילו למ"ד.** למסכת נדה (דף לח.) אינה יולדת למקוטעין אלא לחדשים שלימים של שלשים יום:

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. רבי יהושע מודה בהא בדוב ספריס ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המלריס י"ב חדש כלפני בעדיות (פ"ב משנה י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי: **לקומתן** לדעתם לצביונם. לציונם לשון יופי כמו לעטרת לבי (ישעיה כח) דלבך בהמה חיה ועוף כשגדלים [גדליס] בניו בכח בדעת ובקומה וכל זה היה במעשה ברלשית בתחלת יצילתם וכולהו נפקי מדכתיב לנשם ט): **שנולדו** בו זיותני עולם. לאע"ג דאייר קרי ליה זיו ל"ק מידי דכתיב בריש פירקין (לף ג: ד"ה בחדש זיו): **את** מספר ימיך אמלא. נסוף המולן (יבמות לף נ. ושם) אמר אלו שני דורות: **אלא** דקאי בחג וקאמר לה בניסן. קוגיא דשמעתא מוכח דבשתי נמול לאברהם מבניו דבשכר השוכר את הפועלים (ב"מ לף פו:) אמר בשליבי של מילה באו אלנו מלאכים ואו נאמר לו למועד לשוב אליך בעת הזה ובפרקי דרבי אליעזר ט) נמי אמרינן דביוה"כ נמול ע"ה והשתא הא דאמר בחג באו אלו דוקא דשני ימים לפני החג הוה ניין דנמול ביוה"כ ואע"ג דמשמע הכא למועד לשון מכי קאמר למועד לשון אחר החג זה דקיימא בחג הוה דכשלילו קיימי בחג דמי ניין דלא הוה בו כי אם שני ימים לפניו א] ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין לא הוה לריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי מדלית נמי ימי טומאה טבלה נמי בליל חמיסי לאג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח אלא מסוס לאמרינן בסדר עולם ובמכילתא בפרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס (אמרי') דבט"ו בניסן יולד יצחק [ומיהו פליגי אדהכא דקאמר נמי בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם בט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו] ובכי מחיר אליה לבוד יסד במעריב של פסח ומלות אפה ויאכלו בלילי אג פסח ואמרי' בשלשים רבה לוסי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה וכל הני לא ס"ל דלמועד לשוב אליך בעת היה למועד לשון אחר אלא כלומר למועד הזה היינו למועד אחר דביום הכפוריס אמר לו וקרוב לפסוקות כלומר למועד הזה לשון של שנה אחרת: **לילה**

בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ר' יהושע אומר [ס]בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [ב]בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל ר"א אומר [ג]מה העולם בניסן נברא ניסן נולדו אבות אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [ב]בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל ר' יהושע אומר [ס]בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק [ב]בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל ר' יהושע אומר [ס]בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות [ג]ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו בירח שנולדו בו זיותני עולם [ג](ואידך נמי הכתיב) בירח האיתנים התם [ג] דתקיפי במצות ואידך נמי הכתיב בחדש זיו ההוא דאית ביה זיוא לאילני [ד]דאמר רב יהודה [א]האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם מ"ד בניסן נולדו בניסן מתו מ"ד בתשרי נולדו בתשרי מתו שנאמר [יא]ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום [מ]שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש שנאמר [יב]את מספר ימיך אמלא בפסח נולד יצחק מנלן דכתיב [יג]למועד אשוב אליך אימת קאי אילימא בפסח וקאמר ליה בעצרת בחמשין יומין מי קא ילדה אלא דקאי בעצרת וקאמר ליה בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו [מ]אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין יולדת לשבעה יולדת למקוטעין שנאמר [יד]ויהי לתקופות הימים [ס]מיעוט תקופות שתים ומיעוט ימים שנים בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה מנלן א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה כתיב ברחל [טו]ויזכור אלהים את רחל ובתיב בחנה [טז]ויזכרה ה' ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב [יז]שבתון זכרון תרועה פקידה פקידה כתיב בחנה [יח]כי פקד ה' את חנה ובתיב בשרה [יט]וה' פקד את שרה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין מנלן [כ]דכתיב [כ](בכסא) ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו' עדות

(יא) [ע"ז ח.], (יב) [בכורות כט.] יבמות סד:, (ג) מולין ס., (ד) [ל"ל נקומתן], (ה) [סוטה מו. ע"ש], (ו) [ל"ל ובכתיב], (ז) בכורות מג:, (ח) [תוספ' לסוטה פי"ח ה"ג] סוטה יג: קדושין לא., (ט) יבמות מב. נדה לא:, (י) [עמ"ש בפ"ק על הגליון נדה לא. בשם כתר"ק], (יא) ביצה טו. סנהדרין יח:, (יב) ל"ל בכפה, (יג) [ע"ש עוד לעמ' י:], (יד) [ע"ש שייך לשם], (טו) [ל"ל אחר ד"ה דתקיף], (טז) [וע"ע תוס' מולין ס. ד"ה אל תקרי וכו' מ"ש בשם הערוך], (יז) [פרק כט], (יח) מ"ו, (יט) (פרשת פנ כט פ"ב),

הגהות הב"ח

(ס) גמ' פיהו אדם שהמלך מליאה דשלים וכו': (ב) שם שהמלך מוליאה דשלים: (ג) שם נירת המיתים המם דתקוף נמנות: (ד) רש"י ד"ה לנשו כריס כו' ניסן. נ"ב ס"ל וגבי כריסת העולם כתיב דכתיב לעיל מיניה מכון כריס בכמו: (ה) ד"ה בלעיונם בטעם כל אחד ואחד ובדפוס כל אחד ואחד הס"ל: (ו) ד"ה באחד זיו הוא אייר שנולדו בו זיותני דתקופת ניסן נמשך לתוך לייל של לבנה. נ"ב ס"ל וקרי ליה זיו ע"ש ניסן של חמה שנולדו בו זיותני עולם: (ז) תוס' ד"ה אלא דקאי נבלת העולם ולבי הלל לפסח שנה אחת היא ולמועד הזה הייט למועד שאחר זה דביוה"כ:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] תוס' ד"ה אלא וכו' ומ"מ למקרע וכו'. נ"ב עיין מהרש"ל מ"ש ובפה מוהר בלשמות רבה פרשה מ"ו סימן ז' בד"ה אותה השנה וכו' וביפ"ת שם פרשה נ"ג ד"ה לע' מדשים וד"ה לשנשה וכו' ועיין גם נמר הקונם בפרשיות הנ"ל. ועי' נ"ם נתה"ש סי' ד' ס"ק י"ט:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן:בראשית א יא
2. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה: בראשית ב ו
3. וְתוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: בראשית א יב
4. לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעְטְפוּ בָר יְתרוֹעֵעוּ אַף יָשִׁירוּ: תהלים סה יד
5. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: בראשית ב א
6. וַיְקַהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֶתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: מלכים א ח ב
7. וַיֹּאמֶר אֶת הַקְּינִי וַיֹּשֶׁא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אִיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
8. שִׁמְעוּ הָרִים אֶת ריב יְיָ וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אֶרֶץ כִּי ריב לַייָ עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: מיכה ו ב
9. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: שיר השירים ב ח
10. וַיְהִי בְּשִׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַייָ: מלכים א ו א 11. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא יְיָ אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: דברים לא ב 12. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: שמות כג כו 13. הֲיִפְלָא מִייָ דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן: בראשית יח יד 14. וַיְהִי לִתְקוּפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵייְיָ שְׁאִלְתִּיו: שמואל א א כ 15. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ: בראשית ל כב 16. וַיַּשְׁכֵּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲוּ לִפְנֵי יְיָ וַיָּשׁוּבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתָם הָרָמָתָה וְיִדַּע אֶלְקָנָה אֶת חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְיָ: שמואל א א יט 17. דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: ויקרא כג כד 18. כִּי פָקַד יְיָ אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם יְיָ: שמואל א ב כא 19. וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְיָ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: בראשית כא א 20. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: תהלים פא ד

ע) פוני ל"ל פסוק ז' ימים ועי' פסוס כמן נד"ס פנ"ם.

מוסף רש"י

לדעתן נבראו. שהודיעם שיכרסם והם יגיעונו (חולין ס.). לצביונן נבראו. כדמות שנמנו להם (שם). כדכתיב איתן מושבך. ושים בסלע קנך, אלמא מימן הוא סלע (סוטה מו:). והאיתנים מוסדי ארץ. הם הרים וכל הר של מנים הוא (שם). היום מלאו ימי ושנותי. ביום זה נולדתי (סוטה יג:). ויהי להתקופות הימים. כלי שנה מלשים וג' ימים (יבמות מב.). ומיעוט ימים שנים. לכל מקום שנאמר ימים ולא נאמר כמה, פשוס שמועטו בידך ולא המרובה, אלא אתה אומר ימים שלשה או ארבעה אני אומר עשרה או מאה, כך אנו מכניס כל שנשמועו מרובה ושמועו מועטת שפסח מרובה [כלומר] ביופיותם שנאמר ימים מכיון שנכנסו אני ימים כחדש שביעי יללה (נדה לח:).

רבינו חננאל

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. ר' יהושע אומר בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל. תניא ר' אלעזר אומר מניין שבתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי, איזהו חודש שהארץ מוציאה דשאים ואילן [מוציא] פירות, הוי אומר זה ניסן וכול'. ר' אלעזר דייק מעץ פרי, כלומר אילן [מלא] פירות, והאי דכתיב עץ עושה פרי לברכה. כלומר שיהיו עושין פירות לעולם. ור' יהושע דייק מעץ עושה [פרי], והאי דכתיב עץ פרי לכדר' יהושע בן לוי, דאמר בפרק אילו טריפות כל מעשה בראשית בקומתן נבראו, כלומר גדולים מלאים, לדעתן נבראו לא כדעת התינוקות אלא כדעת [נ"א: לדעת] הגדולין. לציבונם נבראו, לתוארם [כלומר] ביופיותם שנאמר וכל צבאם, ופרשינן לצביונן. ר' אליעזר אומר בירח האיתנים, ירח שנולדו בו איתני עולם, הם היסודות, שמעו הרים את ריב יי, והם מלשון ההורים האבות, והאיתנים מוסדי ארץ, כלומר הם היסודות. ר' יהושע אומר בירח זיו שנולדו בו זיותני עולם. ולדברי הכל בחודש שנולדו בו, בו בחודש מתו, שהקב"ה ממלא שנות הצדיקים מיום ליום, שנאמר את מספר ימיך אמלא. **בפסח** נולד יצחק שנאמר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. ואוקימנא בחג בתשרי הוה קאי, ואותה שנה מעוברת היתה, ואמ' ליה למועד אשוב אליך, והוא מועד הפסח. אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין אלא לט' חדשים מלאין מיום ליום, היולדת לו' יולדת למקוטעין, דקיימא לן ביום שבישרה המלאך [נ"א: שבישרו המלאכים] אותה שעה פירסה נדה וישבה (ד') [ד] ימים בנדתה וילדה בפסח, נמצאת שילדה לו' חדשים פחות ע) שבעה ימים. **בראש השנה נפקדה חנה.** גמר זכירה זכירה, בחנה כתיב ויזכרה ה', וכתיב בראש השנה שבתון זכרון תרועה, מה זכרון זה בראש השנה, אף זכירה שנאמרה בחנה בראש השנה. וגמרו שתיהן שרה ורחל מחנה, וגמרה רחל מחנה בזכירה זכירה, וגמרה שרה מחנה בפקידה פקידה.